

ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՎՈՂ ՈՒՍՈՒՑՉԻ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեման՝

ԴԱՍԻ ԸՆԹԱՑՔԻ ՊԼԱՆԱՎՈՐՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ԹԵՄԱՅԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԻ ՀԱԶՈՂՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱՎԱԿԱՆ

Ավետիսյան Գայանե

Հետազոտող ուսուցիչ՝ .....

անուն, ազգանուն

Քաղաք Արմավիրի թիվ հինգ դպրոց

.....

դպրոց

Գևորգյան Կարինե

Մենթոր ուսուցիչ՝ _____

անուն, ազգանուն

Բովանդակություն

1. Նախաբան	3
2. Գրական ակնարկ	4
3. Գործնական համատեքստ	11
4. Անփոփում	17
5. Գրականություն	18

Նախաբան

Կրթական գործունեության բարձրագույն արժեքը մարդն է, իսկ գլխավոր նպատակը նրա ներդաշնակ զարգացումը: Յուրաքանչյուր ուսումնական առարկա, այդ թվում և քիմիա ուսուցանելը ինքնանպատակ չէ, և լայն առումով վերցված՝ առհասարակ նպատակ չէ, այլ միջոց է սովորողի մտավոր, հոգևոր և սոցիալական ունակությունների համակողմանի ու ներդաշնակ զարգացման համար: Վերջին տարիներին համաշխարհային կրթական զարգացումներում նկատվում են հանրակրթության բովանդակության ձևավորման և ուսումնադաստիարակչական աշխատանքների կազմակերպման նոր մոտեցումներ, որի առանձնահատկություններից մեկն այն է, որ իրականության բոլոր ոլորտներում զարգացման տեմպերն արագանում են: Մարդը հայտնվել է տեղեկատվական հեղեղում, որի հորձանքներին դիմակայելը դարձել է կենսական խնդիր: Անհրաժեշտություն է առաջանում նախևառաջ սովորողների մեջ ամրապնդել այն համոզմունքը, որ հասարակության ակտիվ անդամ դառնալու և տարազան գործընթացներից անմասն չմնալու համար նրանց հարկավոր է ամբողջ կյանքում սովորել: Եվ դպրոցի խնդիրն է աշակերտի մեջ ձևավորել շարունակական կրթության հնարավորությունն ապահովող անձնային և ինտելեկտուալ որակներ:

Ժամանակի ընթացքում կրթության նպատակներն ու բովանդակությունը փոխվում են, ուսուցման նոր միջոցներ ու տեխնոլոգիաներ են ի հայտ գալիս, բայց ինչ բարեփոխումներ էլ կատարվեն դպրոցում, դասը մնում է դպրոցական ուսուցման կազմակերպման հիմնական ձևը: Դրանով էր կանգուն ավանդական դպրոցը և այն պահպանվում է նաև ժամանակակից դպրոցում: Դասի 45 րոպեները մտքերով և հույզերով հագեցած համատեղ աշխատանքի մի հատված է և նրա, ով ուսուցանում է, և նրանց, ովքեր սովորում են ինքնուրույն քայլել գիտելիքների ճանապարհով, որոնել, իմաստավորել, հիշել, կիրառել սովորածը: Իր մանկավարժական գործունեության ընթացքում ուսուցիչը կարող է ունենալ ավելի քան 25 հազար դաս, յուրաքանչյուր աշակերտ իր աշակերտության ընթացքում հաճախում է գրեթե 10 հազար դաս, ինչով էլ պայմանավորված է հետազոտության մեր թեմայի արդիականությունը:

Գրականության ակնարկ

Ներկայումս կրթական գործընթացում ավելի ու ավելի արդիական է դառնում ուսուցման մեթոդների և հնարների օգտագործումը, որոնք ձևավորում են գիտելիքներ ձեռք բերելու, անհրաժեշտ տեղեկություններ հավաքելու, հիպոթեզներ առաջ քաշելու, եզրակացություններ և մտահանգումներ անելու ունակություն: Իսկ դա նշանակում է, որ ժամանակակից աշակերտի մոտ պետք է ձևավորվեն ունիվերսալ ուսումնական գործողություններ, որոնք կապահովեն ինքնուրույն ուսումնական գործունեություն կազմակերպելու ունակությունը:

Ժամանակակից դասն այն դասն է, որը համապատասխանում է մրցունակ շրջանավարտի պատրաստման պահանջներին՝ կրթական պատրաստության որակի օպտիմալ մակարդակով, որը տիրապետում է առանցքային իրավասություններին և դրսևորում է սոցիալական տարբեր ունակություններ այլ, դպրոցական կրթական միջավայրից, պայմաններից տարբերվող իրավիճակում: Դասի արդյունավետության, հետևաբար նաև որակի հարցը հուզում է կրթական գործընթացի մասնակիցներին՝ դպրոցի վարչակազմին, մանկավարժներին, աշակերտներին և նրանց ծնողներին:

Արդյունավետ դասն ունի իր դեմքը, ինքնատիպությունը, որը որոշվում է ուսուցչի անհատական ոճով և աշակերտների անձնային ինքնատիպությամբ: Բայց բացի ստեղծագործական անկրկնելիությունից, դասի վարպետությունը պետք է տեսանելի լինի նաև ուսուցչի գրագիտությունը, գիտելիքը, թե ինչ գործոններ են սահմանում ժամանակակից դասի իմաստն ու էությունը, ինչպես նաև դաս պլանավորելու, անցկացնելու և վերլուծելու ունակությունը (տես՝ М.В. Кларин, Технология обучения: идеал и реальность / М.В. Кларин. – Рига.: «Эксперимент», 1999. – 180 с.): «Արդյունավետություն» բառը լատիներեն նշանակում է գործողությունների կատարում, արդյունք, որն է գործողության հետևանք: Դասի իրական արդյունավետությունը նրա արդյունքն է, աշակերտների կողմից նյութի յուրացման աստիճանը: Անկախ նրանից, թե որքան արդյունավետ է մանկավարժը, բայց եթե աշակերտները չեն յուրացրել թեման, ապա դասն արդյունավետ չի կարելի անվանել: Դասի ժամանակ սովորողները պետք է ընկալեն նյութի նախատեսված ծավալը, զարգացնեն անհրաժեշտ կարողություններն ու հմտությունները: Յուրաքանչյուր դաս ծնվում է

գիտակցվածությամբ և վերջնական նպատակի ճիշտ, հստակ սահմանմամբ, ինչին ուսուցիչը ցանկանում է հասնել, այնուհետև միջոցներ սահմանելով, ինչն ուսուցչին կօգնի հասնել նպատակին, իսկ հետո էլ՝ որոշել, թե ինչպես է ուսուցիչը գործելու, ինչպիսի քայլեր է կատարելու, որպեսզի հասնի առաջադրված նպատակին (տես՝ Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие для педагогических вузов / Г.К. Селевко. – Москва: Народное образование, 1998. - 255 с.):

Ժամանակակից դպրոցում դասի նպատակը պետք է բնութագրվի կոնկրետությամբ՝ նշելով դրան հասնելու միջոցները և դասի համար կոնկրետ դիդակտիկ խնդիրներ սահմանելով: Ժամանակակից դաս մոդելավորելիս պետք է հավատարիմ մնալ հետևյալ կանոններին.

1. Մասնավորեցնել, հստակեցնել, կոնկրետացնել դասի թեման, նպատակները, տեսակը և ուսումնական ծրագրում դրա տեղը:
2. Ընտրել ուսումնական նյութը (որոշել բովանդակությունը, ծավալը, կապ հաստատել նախկինում ուսումնասիրված ուսումնական նյութի հետ, մշակել և սահմանել կառավարման կամ վերահսկողության համակարգ, սովորողների համար ընտրել տարբերակված աշխատանքի լրացուցիչ նյութ և տնային աշխատանքի համար հանձնարարություն):
3. Ընտրել այս դասի ուսուցման առավել արդյունավետ մեթոդները և հնարները, սահմանել դասի բոլոր փուլերում աշակերտների և ուսուցչի տարբեր տեսակի գործունեության համար անհրաժեշտ գործողությունները:
4. Որոշել սովորողների ուսումնական գործունեության վերահսկման ձևերը:
5. Հաստատել դասի օպտիմալ տեմպը, այսինքն, յուրաքանչյուր փուլում բաշխել և հաշվարկել հատկացվող ժամանակը:
6. Որոշել դասի արդյունքների ամփոփման ձևը:
7. Որոշել տնային հանձնարարության բովանդակությունը, ծավալը և ձևը:

Չափորոշչային պահանջների շրջանակներում դաս կառուցելու համար կարևոր է իմանալ, թե ինչպիսին պետք է լինեն դասի արդյունավետության չափանիշները՝ անկախ նրանից, թե որ դասն է ուսուցիչը ընտրել (Шевченко, С.Д. Школьный урок:

Как научить каждого / С.Д. Шевченко. – М.: ВЛАДОС, 2004. - 89 с.): Արդյունավետ դասի համար սահմանվող չափանիշներն են.

- յուրաքանչյուր աշակերտի ակտիվ մտավոր գործունեությունը դասի ողջ ընթացքում,
- աշակերտի հոգեբանական հարմարավետության և հուզական ներգրավվածության ապահովում սեփական և այլոց գործունեության նկատմամբ,
- դասի ընթացքում սովորողի ճանաչողական գործունեության մոտիվացիայի առկայություն,
- ամբողջ դասի գործունեության ընթացքում աշակերտների ռեֆլեքսիայի և ինքնատիրապետման ապահովում,
- դասի ընթացքում ինքնուրույն կամ ստեղծագործական աշխատանքի տարրերի առկայություն,
- հասնել դասի նպատակներին:

Յուրաքանչյուր աշակերտի ակտիվ մտավոր գործունեությունը դասի ողջ ընթացքում կարող է ձեռք բերվել հետևյալ պայմանների համաձայն.

- դասի ընթացքում ուսուցման տարբեր մեթոդների համադրություն,
- խնդրահարույց ուսուցման տարրերի օգտագործում,
- ժամանակի ռացիոնալ օգտագործում,
- տեսադիտողական պարագաների կիրառում,
- շնորհանդեսների, տեսաֆիլմերի օգտագործում:

Դասի ընթացքում ուսուցման տարբեր մեթոդների համադրություն - Վերլուծելով դասի ընթացքում ուսումնասիրվող նյութի բովանդակությունը, թեմայի տված հնարավորությունները՝ ուսուցիչն ընտրում է այդ բովանդակության տարրերին համապատասխանող ուսուցման մեթոդներ և հնարներ՝ ձգտելով զուգակցել դրանք աշակերտների վերարտադրողականության և ստեղծագործական գործունեության ողջամիտ հարաբերակցությունների մեջ՝ դասաժամը հնարավորինս հազեցած օգտագործելու դեպքում: Հաճախ ուսումնական գործընթացի արդյունավետությունը մեծապես պայմանավորված է կիրառվող մեթոդներով: Մեթոդը հունարեն բառ է, որ նշանակում է ինչ-որ տեղ տանող ուղի, ճանապարհ: Ուսուցման մեթոդները ուսուցչի

և սովորողի միասնական աշխատանքն են, որն ուղղված է կրթական նպատակների իրականացմանը: Կան ուսուցման մեթոդի այլ բնութագրումներ ևս:

Ուսուցման մեթոդները ուսուցչի և սովորողի համատեղ գործունեությունն են, որոնց արդյունքում սովորողը ձեռք է բերում որոշակի գիտելիքներ, կարողություններ և հմտություններ, ինչպես նաև ձևավորվում է աշխարհայացքը և ճանաչողությունը: Ուսուցման մեթոդները մանկավարժի և սովորողի փոխկապակցված գործունեությունն են, որոնք կրթության, դաստիարակության և զարգացման խնդիրների իրականացման նպատակ ունեն (տես՝ Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса: методические основы / Юрий Константинович Бабанский. М.: Просвещение, 1982. - 192 с.):

1. Ուսուցման մեթոդները ուսուցչի ուսուցանող գործունեության եղանակներն են և սովորողների ուսումնաճանաչողական գործունեության կազմակերպումն են որոշակի դիդակտիկական խնդիրներ լուծելու նպատակով, որոնք ապահովում են ուսումնասիր-վող նյութի յուրացումը (Горшкова В.В. Природа образовательных технологий в междисциплинарной педагогической реальности / В.В. Горшкова – Вл-к, 1999. – 83 - 85 с.): Ուսուցման մեթոդը ուսուցչի և սովորողների հաջորդական և փոխկապակցված գործողությունների համակարգն է, որի շնորհիվ սովորողները յուրացնում են կրթության բովանդակային նյութը, զարգանում են նրանց մտավոր որակները և կարողությունները, ինչպես նաև տիրապետում են ինքնակրթության և ինքնուրույն սովորելու միջոցներին (Կոջասպիրովա Գ.Մ.): Չնայած տեսաբանների տարբեր սահմանումներին՝ բոլոր հեղինակների համար ընդհանուրն այն է, որ ուսուցման մեթոդները մանկավարժի և սովորողի համատեղ աշխատանքն է ուսումնական գործունեություն կազմակերպելու նպատակով: Դիդակտիկայում լայնորեն կիրառվում են նաև «ուսուցման հնար կամ եղանակ» հասկացությունները: Ուսուցման հնարը կամ եղանակը այս կամ այն մեթոդի բաղադրիչ մասերից, բաղադրատարրերից մեկն է: «Մեթոդ» և «հնար կամ եղանակ» հասկացությունների միջև սահմանը խիստ փոփոխական է: Ուսուցման ամեն մի մեթոդ առանձին հնարների կամ եղանակների հանրագումար է: Որևէ եղանակի գործադրմամբ լիովին չի լուծվում մանկավարժական կամ ուսումնական այս կամ այն խնդիրը, այլ միայն

դրա որևէ փուլ կամ մաս կարելի է իրականացնել տվյալ եղանակի գործադրմամբ: Ուսուցման մեթոդները և մեթոդական եղանակները մանկավարժական որոշակի իրադրության պայմաններում կարող են փոխատեղվել և փոխարինվել մեկը մյուսով: Մեթոդական նույն հնարները կարող են կիրառվել տարբեր մեթոդների գործադրման ժամանակ: Եվ հակառակը, նույն մեթոդի մեջ տարբեր մանկավարժներ կարող են տարբեր հնարներ և եղանակներ կիրառել: Ուսուցման ակտիվ մեթոդներ, սրանք այն մեթոդներն են, որոնց կիրառման դեպքում սովորողի գործունեությունը ձեռք է բերում արդյունավետ, ստեղծագործական, որոնողական բնույթ: Ուսուցման ակտիվ մեթոդներից են դիդակտիկական խաղերը, որոշակի իրադրության վերլուծությունը, պրոբլեմային խնդիրների լուծումը, մտազրոհը, հասկացությունների իմաստներով կատարվող գործառնությունները, ուսուցումն ըստ քայլաշարի (ալգորիթմ) և այլն:

Խնդրահարույց ուսուցման տարրերի օգտագործում - Խնդրահարույց ուսուցման կազմակերպման հիմքում ընկած է սովորողի որոնողական ուսումնաճանաչողական գործունեության սկզբունքը: Խնդրահարույց ուսուցումը ենթադրում է սովորողների վերարտադրողական և ստեղծագործական գործունեության օպտիմալ համադրում: Այն օգնում է սովորողներին ոչ միայն հաջողությամբ տիրապետել ուսումնական նյութին, այլև նպաստում ուսումնասիրվող առարկայի նկատմամբ հետաքրքրության ձևավորմանը, բարձրացնում սովորողի ուսուցման ակտիվությունը:

Ժամանակի ռացիոնալ օգտագործում - Օրինակ, իրականացնել կոմպակտ կամ ֆրոնտալ հարցում, որի խնդիրն է ամբողջ դասի ընթացքում ակտիվացնել դասի համապատասխան տարրը: Խտացված ֆրոնտալ հարցման դեպքում պատասխանի համար կանչվում են մի քանի աշակերտներ: Նրանց մի մասը աշխատում է գրատախտակի մոտ՝ պատրաստելով հարցերի պատասխանները, իսկ մի մասն իր աշխատասեղանի մոտ՝ անհատական քարտերով առաջադրանքներ է կատարում: Մյուսները հետևում են իրենց ընկերների պատասխաններին՝ ուղղելով և լրացնելով դրանք, մասնակցում են ֆրոնտալ զրույցին: Ֆրոնտալ հարցումը թույլ է տալիս ցույց տալ նախկինում ձեռք բերված գիտելիքների արդիականությունը, զարգացնել դպրոցականների բանավոր խոսքը, համակարգված կերպով բացահայտել դասի զրեթե բոլոր աշակերտների տեսական գիտելիքները, վերացնել նրանց գիտելիքների

բացերը: Գիտելիքների ֆորմալիզմից խուսափելու համար անհրաժեշտ է հարցերը ձևակերպել այնպես, որ սովորողը, պատասխանելով դրանց, ցույց տա սրամտություն և ուսումնական նյութի իրական իմացություն: Այսինքն, պատասխանելով հարցերին, դպրոցականը նաև պետք է բացատրի, թե ինչու է այդպես որոշել, այսինքն նա ստիպված է հիմնավորել իր պատասխանը:

2. **Տեսադիտողական պարագաների կիրառում** – Քիմիան փորձարարական գիտություն է և ուսումնասիրում է նյութերն ու նրանց հատկությունները: Հաջող ուսուցման լավագույն նախապայմանը հետաքրքրությունն է ուսումնասիրվող առարկայի նկատմամբ, որը յոթերորդ դասարանում սովորող երեխայի մոտ երբեք պատահաբար չի արթնանում: Մեզ շրջապատող, անվերջ զարգացող ու փոփոխվող աշխարհը նյութական է, և նյութը ճանաչելու համար մարդն այն բազմակողմանիորեն ուսումնասիրում է (Межпредметная интеграция в курсе химии: учебно-методическое пособие / авт.-сост. Н.Б. Федорова, О.В. Кузнецова, А.С. Поляков; Ряз. гос. ун-т им. С.А. Есенина. – Рязань, 2010. – 108 с.): Նյութի հատկություններին ծանոթանալու և այդ հատկություններն ուսումնասիրելու համար չափազանց կարևոր է փորձը: Պետք է նշել, որ փորձն իրականացնելու և դրա վերաբերյալ դիտարկումներ և գրառումներ կատարելու հմտությունները չեն կարող ձևավորվել մեկ-երկու դասի ընթացքում: Դրանք լուրջ աշխատանք են պահանջում և բնագիտական առարկաների ուսուցման խիստ կարևոր մասն են (Бакаева И.А. Теоретический анализ отечественных и зарубежных исследований самостоятельной познавательной деятельности учащихся // Психология обучения. – № 8. – 2015. – С. 22 – 36.): Դիդակտիկ պարագաների կիրառումը մեծացնում է ուսումնասիրվող առարկայի կամ երևույթի նկատմամբ հետաքրքրությունը, հեշտացնում է գիտելիքի ձեռքբերման գործընթացը, նպաստում է նյութի յուրացման ամրությանը և կանխում է ուսուցման մեջ ֆորմալիզմի արմատավորումը: Տեսադիտողական պարագաների օգտագործումը և ճիշտ կիրառումն ընդլայնում և խորացնում է ուսումնասիրվող հարցի վերաբերյալ սովորողի պատկերացումները, նվազեցնում է նյութի ներկայացման ժամանակը: Գործնականում, հաստատվել են տեսադիտողական պարագաների ցուցադրման հետևյալ մեթոդական պահանջները.

- դիդակտիկ նյութերը կամ պարագաները ցուցադրելով՝ պետք է ոչ թե պարզապես ցույց տալ այն, այլ մանրամասն պարզաբանել իմաստը: Ընդ որում առանձնացնել այն գլխավոր միտքը, որը նրանք բացահայտում են,
- տեսադիտողական պարագաների ցուցադրումը պետք է իրականացվի ֆրոնտալ,
- ցուցադրումից հետո տեսադիտողական դիդակտիկ պարագաները պետք է օգտագործվեն նյութի ամրապնդման և կրկնության համար,
- դասի ժամանակ տեսադիտողական պարագաներ օգտագործելիս, օգտակար է որոշ ժամանակ տրամադրել աշակերտներին դրանց հետ ինքնուրույն ծանոթանալու համար:

Շնորհանդեսների և տեսաֆիլմերի օգտագործում - Ուսումնական ֆիլմերը և շնորհանդեսները հեշտացնում են ուսումնական նյութի ընկալումը: Տեսանյութերի հատուկ կարողությունների շնորհիվ կարելի է առանձնացնել ուսումնասիրվող նյութի էական մանրամասները, վերարտադրել երևույթների միջև տեսողական շոշափելի նմանությունները, գործընթացը ցույց տալ դինամիկայի մեջ:

Գործնական համատեքստ

Ինչպե՞ս հասնել դասի նպատակներին: Դասի բովանդակությունը ուսուցման արդյունավետության առաջին աստիճանն է, մեթոդների և հնարների ընտրությունը արդյունավետության երկրորդ աստիճանն է, բայց գիտելիքների և հմտությունների որակը, դրանք կյանքի, անձանոթ, նոր իրավիճակներում օգտագործելը, ինչպես նաև ինքնազարգացումը, ինքնուսուցումը, աշակերտի ինքնակրթությունը արդյունք է: Դասի նպատակի, բովանդակության և խնդիրների փոխադարձ կապով, հաշվի առնելով սովորողների առանձնահատկությունները և ազդեցությունը դասի արդյունքների վրա, կարելի է դատել դասի արդյունավետության մասին: Ցանկացած դասի արդյունավետությունը որոշվում է ոչ միայն նրանով, որ ուսուցիչը փորձում է տալ երեխաներին, այլ առաջին հերթին այն, ինչ նրանք վերցրել են ուսուցման ընթացքում: Աշակերտ կարելի է անվանել ոչ թե բոլոր երեխաներին, այլ նրան, ով սովորում է: Դասի վերջնական արդյունքի «աշակերտական բլոկը» ձևավորվում է հետևյալ դիրքերից.

- Դասի ընթացքում սովորողների ինքնագործունեության, ինքնուրույնության մակարդակը:
- Սովորողների վերաբերմունքը ուսումնական աշխատանքին:
- Աշակերտների վերաբերմունքը առարկայի, ուսուցչի, միմյանց նկատմամբ:
- Աշակերտների գործունեության օբյեկտիվ ուղղվածությունն իրենց անձի կրթությանը և զարգացմանը:
- Ուսանողների ճանաչողական հետաքրքրության առկայությունը:
- Դասի ընթացքում առաջացած անձի դաստիարակչական և զարգացնող տեղաշարժը:
- Սովորողների կողմից ուսումնական նյութի փաստացի իմացությունը և յուրացման մակարդակը:

Իմանալ, նշանակում է հասկանալ և հիշել: Դասի գործունեության արդյունավետության արդյունքը կախված է ուսուցչի պրոֆեսիոնալիզմից, մասնավորապես, առարկայի իմացությունից, հաղորդակցման մշակույթից, երեխաների հանդեպ սիրուց:

Պլանավորվող ինքնուրույն աշխատանքի կատարման համար դասի կոնկրետ մեթոդների համադրություն և ալգորիթմ ընտրելիս ուսուցիչը պարտադիր պետք է հաշվի առնի սովորողների անհատական առանձնահատկությունները: Ինքնուրույն կատարելու համար առաջարկվող Առաջադրանքները պետք է ունենան հստակ նպատակ, կատարման միանշանակ որոշակի մեթոդաբանություն, հետաքրքրություն առաջացնեն նրանց մոտ: Վերջինս դառնում է առաջադրանքի բովանդակություն կամ ձև, ուսումնասիրվող հարցի գործնական նշանակության բացահայտում, առաջադրանքների հետազոտական բնույթ:

Ինչպես սեփական և ուրիշների գործունեության մեջ ապահովել սովորողի հոգեբանական հարմարավետություն և հուզական ներգրավվածություն - Հենց ապրումներն են խթանում ինտելեկտի փոփոխությունն ու հետագա զարգացումը: Եթե սովորողը հուզականորեն է ընկալում իր հաջողությունները կամ ձախողումները, ապա դա նպաստում է նրա անձի մոտիվացիոն կենտրոնների ներգրավմանը: Դասն արդյունավետ անցկացնելու համար ուսուցչի նպատակն է առավելագույն արդյունավետությունը, Բացի որակապես մշակված և ընտրված նյութը ներկայացնելուց, անհրաժեշտ է հատուկ ուշադրություն դարձնել նաև կրթական գործընթացի այլ ասպեկտներին: Այսպես, դասի ընթացքում մանկավարժական բարձր նպատակներին հասնելու կարևորագույն գործոններից մեկը համարվում է աշակերտի հոգեբանական հարմարավետությունը: «Հոգեբանական հարմարավետություն» հասկացության ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ.

- կյանքի, ուսուցման միկրոմիջավայրի, կահավորման, հանգստություն և հարմարավետություն ապահովող պայմաններն են,
- խմբում միջանձնային հարաբերությունների որակական կողմը, համատեղ արդյունավետ գործունեությանը և անձի համակողմանի զարգացմանը նպաստող կամ խոչընդոտող հոգեբանական պայմանների ամբողջությունը,
- պետական չափորոշիչների պահանջների արդյունավետ ձեռքբերման սկզբնական պայմանը, որոնց նպատակն է ստեղծել սոցիալ-մանկավարժական միջավայր երեխայի անհատական զարգացման և հաջող ուսուցման համար:

Դպրոցական իրականության բազմաթիվ օրինակներ ցույց են տալիս, որ հոգեբանական հարմարավետության խանգարման պայմաններում սովորողները կորցնում են սովորելու մոտիվացիան, նկատվում է ուսումնական գործընթացում հետաքրքրության, աշխատունակության և ակտիվության կտրուկ նվազում, որպես հետևանք, նվազում է ակադեմիական կատարումը: Շատ հաճախ աշակերտները հոգեբանորեն փակ են, դժվարանում են արտահայտել իրենց մտքերը, ինչը լրջորեն ազդում է նրանց կրթական հնարավորությունների վրա: Դա կարող է կապված լինել երեխայի ամաչկոտ բնավորության հետ, սակայն դասի ժամանակ, որի վիճակը հոգեբանական անհանգստություն չի առաջացնում, նույնիսկ ամենաերկչոտ աշակերտները կարող են բացահայտել իրենց:

Դպրոցը երեխայի սոցիալականացման կարևորագույն ինստիտուտներից է: Հենց դպրոցում է սկսվում անձի ձևավորման գործընթացը, դրվում են աշխարհայացքի և ինքնագիտակցության հիմքերը: Դա նշանակում է, որ միայն փոխադարձ ըմբռնման և հարգանքի, հավանության մթնոլորտում է հնարավոր բացահայտել երեխայի անհատականությունը: Սա հենց այն պայմանների կազմակերպման մանկավարժի ունակությունն է, որոնց դեպքում սովորողներն ունեն անձնային աճի և զարգացման, ինչպես նաև անձի նկատմամբ հարգանքի վրա հիմնված միջանձնային վստահելի հարաբերությունների ստեղծման հնարավորություն, որը գրավական է հանդիսանում դասի հաջող անցկացման համար, որը հարմարավետ և անվտանգ է կրթական գործընթացի բոլոր մասնակիցների համար:

Դասի ճանաչողական գործունեության մոտիվացիայի գործնական ուսումնասիրություն – Սովորողի ցանկացած գործունեություն ավելի արդյունավետ է ընթանում և որակական արդյունքներ է տալիս, եթե անձն ունի ուժեղ, վառ, խորը դրդապատճառներ, որոնք ակտիվ գործելու ցանկություն են առաջացնում, ուժերի լիակատար նվիրվածությամբ, անխուսափելի դժվարությունների հաղթահարմամբ, անբարենպաստ պայմանների և այլ հանգամանքների հաղթահարմամբ, հաստատակամորեն շարժվում է դեպի նախանշված նպատակը: Այս ամենն ուղղակի կապ ունի նաև ուսումնական գործունեության հետ, որն ավելի հաջող է ընթանում, Եթե սովորողները դրական վերաբերմունք ունեն ուսուցման նկատմամբ, եթե նրանք ունեն

ճանաչողական հետաքրքրություններ, գիտելիք, կարողություններ և հմտություններ ստանալու պահանջ, եթե նրանք ունեն պարտականության, պատասխանատվության հույզեր, ուսման դրդապատճառներ: Ուսումնական գործունեության շարժառիթները ձևակերպելու համար օգտագործվում է ուսումնական գործունեության կազմակերպման և իրականացման մեթոդների ողջ զինանոցը՝ բանավոր, տեսողական և գործնական մեթոդներ, վերարտադրողական և որոնողական մեթոդներ, ինդուկտիվ և դեդուկտիվ մեթոդներ, ինչպես նաև ինքնուրույն ուսումնական աշխատանքի մեթոդներ: Ուսուցման խրախուսման և մոտիվացիայի մի խումբ մեթոդներ կարելի է պայմանականորեն բաժանել երկու մեծ ենթախմբերի: Դրանցից առաջինում ներկայացնել սովորողների մոտ ճանաչողական հետաքրքրությունների ձևավորման մեթոդները: Երկրորդ-մեթոդներ, որոնք հիմնականում ուղղված են ուսուցման նկատմամբ պարտքի և պատասխանատվության զգացումների ձևավորմանը:

Դասի ընթացքում գործունեության ընթացքում աշակերտների ռեֆլեքսիայի և ինքնատիրապետման ապահովումն իրականացվում է սովորողի սեփական ուսումնաճանաչողական գործունեության կառավարման և իրենց մտավոր ունակությունների զարգացման կարևոր հատկանիշներից մեկը կարելի է համարել սովորողների ինքնատիրապետման և իրենց գործողությունների քննադատական ինքնագնահատականի կարիքների զարգացումը: Միայն ունենալով իր մասին ձևավորված օբյեկտիվ, իրատեսական պատկերացում և որոշակիորեն վերաբերվելով իրեն՝ անձն ի գորու է կարգավորել և վերահսկել իր գործունեությունը: Իր գործողությունների ինքնատիրապետման և ինքնագնահատականի ձևավորման անհրաժեշտությունը դրդելու է աշակերտին և նրանից պահանջելու է մանրակրկիտ վերլուծություն, ամփոփում, հիմնավորում և ինքնագնահատում իր գործողությունների յուրաքանչյուր քայլի համար: Փորձը ցույց է տալիս, որ հաճախ ուսումնական աշխատանքի ամբողջական կառուցվածքից դուրս են գալիս հենց երեխայի վերահսկումն ու գնահատումը: Նրանք վերցվում և շնորհվում են ուսուցչի կողմից, իսկ աշակերտն ինքնագատվում է վերահսկելու և գնահատելու անհրաժեշտությունից: Կարելի է առանձնացնել ինքնակառավարման վերահսկողության ձևավորման հետևյալ փուլերը.

1-ին փուլ - Սովորողը պետք է սովորի հասկանալ և ընդունել ուսուցչի վերահսկողությունը: Այս նպատակով ուսուցիչը պետք է սովորողներին ցույց տա, որ ցանկացած ուսուցում երկու գործընթացների օրգանական միասնությունն է՝ այս կամ այն ձևով սովորողին ուսումնական նյութի փոխանցում և այդ նյութի յուրացման աստիճանի բացահայտում, սովորողներին ծանոթացնի գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների գնահատման նորմերին ու չափորոշիչներին, աշակերտներին տեղեկացնի, թե ուսումնական նյութի որ չափաբաժնից հետո է անհրաժեշտ այս կամ այն վերահսկողությունն ու վերահսկողության իրականացման նպատակը, ներկայացնելով այս կամ այն գնահատականը, բացատրելով այն՝ ելնելով գնահատման չափանիշներից և հաստատելով հետադարձ կապ:

2-րդ փուլ - Սովորողը պետք է սովորի դիտարկել և վերլուծել իր ընկերների ուսումնական գործունեությունը: Փոխադարձաբար ստուգումը ծառայում է որպես ինքնատիրապետման դաստիարակության լավ դպրոց, քանի որ ընկերոջ աշխատանքում սխալները հայտնաբերելը շատ ավելի հեշտ է, քան սեփական, իսկ ստացված վերահսկողության հմտությունները աշակերտը տեղափոխում է իր գործունեությանը:

3-րդ փուլ - Աշակերտը պետք է սովորի անձամբ հետևել իր ուսումնական գործունեությանը, կատարել ինքնավերլուծություն, ինքնաքննադատություն և ինքնագնահատում: Ինքնավերլուծության և ինքնագնահատման աշակերտի ունակությունից կախված է նրա ուսուցման հաջողությունը, իր ուսումնական գործունեության նկատմամբ պահանջկոտությունը և ուսուցչի կողմից նրա գործունեության գնահատման համարժեք արձագանքը:

Ռեֆլեքսիայի ներդրմամբ մեծանում է սովորողների պատասխանատվությունը իրենց աշխատանքի արդյունքների համար, հեռացվում է վախը վատ գնահատականից: Կարևորվում է դասի ընթացքում սովորողի ինքնուրույն աշխատանքի կամ ստեղծագործական աշխատանքի առկայությունը: Սովորողների մտածողության ակտիվացման առումով մեծ նշանակություն ունի ինքնուրույն աշխատանքը: Այն հանդիսանում է սովորողների խորը և ամուր գիտելիքների համար պայքարի, նրանց

մոտ ակտիվության և ինքնուրույնության ձևավորման` որպես անհատի հատկանիշ, նրանց մտավոր կարողությունների զարգացման միջոց:

Դիդակտիկայում ինքնուրույն աշխատանք ասելով սովորողը հասկանում է այնպիսի գործունեություն, որը նա կատարում է առանց ուսուցչի անմիջական մասնակցության, բայց նրա հանձնարարությամբ, ղեկավարությամբ և վերահսկողությամբ: Ինքնուրույն աշխատանքի հմտություններ ունեցող աշակերտն ավելի ակտիվ և ավելի խորն է յուրացնում ուսումնական նյութը, ավելի լավ է պատրաստված ստեղծագործական աշխատանքի, ինքնակրթության և ուսումնառության շարունակության համար: Այսօր տեղեկությունների արագ «ծերացումը» գիտելիքների շարունակական համալրման անհրաժեշտություն է առաջացնում, սակայն, ռացիոնալ վարժությունների ինքնաբուխ ձևավորումը ընթանում է դանդաղ և անարդյունավետ: Հետևաբար, սովորողները պետք է սովորեն ինքնուրույն ուսումնական աշխատանքի մեթոդներ: Ըստ հիմնական դիդակտիկ նպատակի ինքնուրույն աշխատանքը կարելի է բաժանել գիտելիքի ձեռքբերման և ընդլայնման, կարողությունների, ինչպես նաև հմտությունների ձեռքբերման աշխատանքին և գիտելիքների, կարողությունների, հմտությունների կիրառման ընդլայնմանն ուղղված աշխատանքներ:

Ամփոփում

Այսպիսով, մեր հետազոտական աշխատանքի շրջանակներում իրականացված հետազոտության արդյունքում եկանք հետևյալ եզրակացությունների.

Մարդը դասի ժամանակ միշտ մնում է ամենաբարձր արժեքը, հանդես գալով որպես նպատակ և երբեք հանդես չգալով որպես միջոց: Արդյունավետ դասը, առաջին հերթին, վախից ազատված դասն է. ոչ ոք չի վախենում դասից, ոչ ոք չի վախեցնում որևէ մեկին: Դասը մարդու շփումն է մեկ այլ մարդու հետ և մանկավարժը պետք է աշակերտներին ներկայացնի հաղորդակցման մշակույթի ամենաբարձր նմուշներ: Անհրաժեշտ է համառորեն հետ մղել գնահատականի շարժառիթը կազմակերպված գործունեության մեջ, և առաջին պլան մղել ճանաչողական և բարոյական շարժառիթները: Այս արժեքները դասի ժամանակ իրականացնելու համար մանկավարժը պետք է օգտագործի հինգ կազմակերպական կանոնների համակարգ.

1. մանկավարժական պահանջը հասցնել իր տրամաբանական ավարտին՝ յուրաքանչյուր երեխայի տեսադաշտում պահելով,
2. ուղեկցել մանկավարժական պահանջը հրահանգներով՝ բացահայտելով պահանջի կատարման ուղիները,
3. առաջարկել դրական գործողությունների ծրագիր՝ առաջ քաշելով դրական պահանջներ,
4. երեխաների համար մատչելի պահանջներ ներկայացնել դրանց զարգացման ներկա ժամանակաշրջանում,
5. երեխաների ուշադրությունը կենտրոնացնել ընդհանուր պահանջից տեղափոխելով մանրամասների, դետալների վրա՝ մասամբ վերաշեշտադրել պահանջները՝ հանելով երեխայի քննադատական դիմադրությունը անխուսափելի անձնական ինքնակառավարման վերահսկողության և ինքնագնահատականի կայացման գործընթացում:

Այսպիսով, յուրաքանչյուր դաս յուրահատուկ է և մյուսներից տարբեր: Ուսուցչի կողմից դասի ընթացքի պլանավորումը թեմայի ուսուցման գործընթացի հաջողության գրավականն է:

Գրականություն

3. Горшкова, В.В. Природа образовательных технологий в межсубъектной педагогической реальности / В.В. Горшкова – Вл-к, 1999. – 83 - 85 сс.
4. Кларин, М.В. Технология обучения: идеал и реальность / М.В. Кларин. – Рига.: «Эксперимент», 1999. – 180 с.
5. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие для педагогических вузов / Г.К. Селевко. – Москва: Народное образование, 1998. - 255 с.
6. Соколова, Э.С. Педагогические мастерские [Текст] / Э.С. Соколова. – М.: Новая школа, 1997. – 128 с.
7. Шевченко, С.Д. Школьный урок: Как научить каждого / С.Д. Шевченко. – М.: ВЛАДОС, 2004. - 89 с.
8. Межпредметная интеграция в курсе химии: учебно-методическое пособие / авт.-сост. Н.Б. Федорова, О.В. Кузнецова, А.С. Поляков; Ряз. гос. ун-т им. С.А. Есенина. – Рязань, 2010. – 108 с.
9. Е.В.Разова, Н.А.Бушмелева Повышение качества обучения посредством интеграции учебных предметов // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2015. – Т. 6. – С. 46–50.
10. Бакаева И.А. Теоретический анализ отечественных и зарубежных исследований самостоятельной познавательной деятельности учащихся // Психология обучения. – № 8. – 2015. – С. 22 – 36.
11. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса: методические основы / Юрий Константинович Бабанский. М.: Просвещение, 1982. - 192 с.
12. Ермолева М.Г. Интерактивные методики в современном образовательном процессе / М.Г. Ермолева.- М.: Просвещение, 2014.- 142 с.